

Krasanka Majer Jurišić, Ana Škevin Mikulandra, Martina Vujasinović

Crkva sv. Marije Magdalene i župni dvor u Selima: hitne mjere zaštite i stabilizacije, konzervatorska istraživanja i projekt poslijepotresne obnove

Krasanka Majer Jurišić
Ana Škevin Mikulandra
Hrvatski restauratorski zavod,
HR – 10000, Zagreb, Ilica 44
Martina Vujasinović
Intradoss projekt d.o.o.
HR – 10000, Zagreb, Poljana Josipa Brunšmida 3

UDK: [726:272-523.42].025.1(497.527)"2020":550.34
[726:272-523.42].025.4(497.527)"202"
[726.9:272-523.5].025.1(497.527)"2020":550.34
[726.9:272-523.5].025.4(497.527)"202"
Prethodno priopćenje / Preliminary statement
Primljeno / Received: 19. 5. 2023.

U razornom potresu 29. prosinca 2020. godine barokna crkva svete Marije Magdalene i župni dvor u Selima pored Siska pretrpjeli su značajna oštećenja. Stradale su u velikoj mjeri gotovo sve zidane konstrukcije, dok je u podrhtavanjima koja su uslijedila dijelovima prijetilo i urušavanje. Stoga su neposredno nakon potresa projektirane i izvedene hitne mjere zaštite s raščišćavanjem i nužnim podupiranjima, a zbog iznimno lošeg stanja provedena je i druga faza hitnih mjera – stabilizacija konstrukcije do cjelovite obnove. Inventar je dijelom evakuiran, ili je zaštićen in situ, nakon čega su injektirane kritične pukotine, ugrađene dodatne zatege, sidreni odvojeni zidovi župnog dvora te karbonskim trakama bandažirana velika raspuknuća crkve i zvonika. Sve mjere stabilizacije projektirane su kao trajna rješenja i kao dio konačne statičke sanacije.

Zasebno su provedena detaljna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, nudeći nove podatke o povijesti gradnje i opremanja tog visokovrijednoga župnog kompleksa građenog u drugoj polovini 18. stoljeća, kao i valorizaciju konzervatorsko-restauratorskih radova koji su trajali od 1960-ih pa sve do 2004. godine. Definiranim smjericama predložena je cjelovita obnova i dvora i crkve te predstoje zahtjevni radovi prema izrađenoj projektnoj dokumentaciji.

Ključne riječi: Sela, župni dvor, crkva sv. Marije Magdalene, barok, hitne intervencije, stabilizacija i zaštita nakon potresa, istraživanja, obnova

Keywords: Sela, parish house, Church of St. Mary Magdalene, Baroque, emergency interventions, post-earthquake stabilisation and protection, research, renovation

ZNAČAJ I OPIS ŽUPNOG SKLOPA SV. MARIJE MAGDALENE U SELIMA KOD SISKA

Monumentalna crkva u Selima građena je u razdoblju od 1759. do 1765. godine na posjedu zagrebačkog Kaptola, a iza njezina svetišta dvije godine kasnije je podignuta i kurija

župnog dvora (sl. 1).¹ Za realizaciju cijelog tog sklopa, koji predstavlja jednu od najvažnijih arhitektonskih sakralnih cjelina barokne arhitekture u kontinentalnoj Hrvatskoj, zaslužan je župnik Matija Šantek Remetinečki.² Projekt je bio vrlo zahtjevan. Uz Kaptol i župnika financirali su ga i patroni te sami župljani, što je, naposljetku, omogućilo prikupljanje dovoljnih sredstava za ostvarenje izuzetnog arhitektonskog rješenja, za koje ni danas još, nažalost, ne znamo projektanta. Prema predaji, bili su uključeni graditelji talijanskog porijekla, od kojih su se neki kasnije i nastanili u Selima.³ Najranije zapise o povijesti župe uređio je Baltazar Adam Krčelić,⁴ jedan od istaknutih kroničara 18. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj. Utemeljena je tek početkom 18. stoljeća iako se naselje spominje još 1334. godine, koje je, zbog povoljnih prirodno-geografskih, prometnih i životnih uvjeta, bilo manje upravno središte nedaleko Siska. Izgradnjom novoga velebnog zidanog kompleksa, posebice crkve koja se visinom i neobičnošću tlocrta i oblikovanja vanjštine sasvim sigurno izdvaja od drugih onodobnih rješenja ne samo na području današnje Sisačke biskupije, već i hrvatske barokne umjetnosti općenito, značaj naselja se svakako potvrdio.

Crkva sv. Marije Magdalene osobita je po izraženom dinamizirajućem odnosu svojih volumena, ovalne lađe i njezine kupole s lanternom i plitko zaobljenog svetišta uz koje je sa

¹ Kompleks župne crkve sv. Marije Magdalene i župnog dvora u Selima kod Siska (Sela 118, 44273 Sela, k.č. 2751/1, k.o. Sela) pojedinačno je zaštićeno nepokretno kulturno dobro, upisano na Listu zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske pod oznakom Z-4395 (25.9.2022.)
<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-4395> (25.9.2022.)

² CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 133-154; HORVAT, ANĐELA, 1982., 54; HORVAT LEVAJ, KATARINA, 2015., 273-279.

³ CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 133, 136.

⁴ Krčelić, Baltazar ADAM, 1952.; RAZUM STJEPAN, 1999., 361-437. Adam Krčelić (Šenkovec, 1715. – Zagreb, 1778.) je bio župnik u Selima od 1739. do 1745. godine, a nakon toga zagrebački kanonik jer je župa u Selima bila rezidencija kaptolskih kanonika pa su njezini župnici redovito postajali kanonici ili obnašali neke druge visoke crkvene funkcije. O njihovom radu kao i životu u župi, ali i šire, sačuvani su zapisi u izvještajima kanonskih vizitacija i župnim spomenicima.

1 Sela, pogled na južno pročelje crkve sv. Marije Magdalene i zgradu župnog dvora (MKM, UAKM – FKB, inv. br. 55153, 1951.)

Sela, view of the southern façade of the Church of St. Mary Magdalene and the rectory building (Ministry of Culture and the Media, Directorate for Archives, Libraries and Museums - Cultural Heritage Photo archive, inv. no. 55153, 1951)

sjeverne strane dograđena dvokatna sakristija pravokutnog tlocrta. Također se izdvaja prema svojem naglašeno razvedenom pročelju s dva izdužena zvonika i povijenim zabatom središnjeg dijela (sl. 2), postavljenim pred volumen crkve poput kulise, no s odmjerenom izvedenim detaljima arhitektonske dekoracije vijenaca, nadstrešnica, okvira, pilastara i kapitela, i ujedno je primjer odjeka tlocrtnih rješenja nastalih u krugu bečkih arhitekata zrelog 18. stoljeća.⁵ Iznutra je bogato opremljena kvalitetnim zidnim iluzionističkim oslicima kojima se predočuju retabli oltara⁶ te oživljuje i urešuje svijetli prostor crkve, kao i vješto izrađenim drvenim inventarom iz vremena gradnje, što zajedno s arhitekturom čini zaokruženu cjelinu (sl. 3).

I župni dvor, izgrađen pokraj crkve, zidana je građevina (za razliku od tada uobičajenih drvenih gradnji) i odražava visoku kulturu ladanjskog stanovanja (sl. 4).⁷ Gotovo u cijelosti je očuvan, uz neke kasnije pregradnje koje nisu sasvim dokinule spoznaje o izvornom prostornom rasporedu i načinu oblikovanja pojedinih elemenata, u razmjerima primjerenim smještaju župnog ureda i stanovanja župnika. U prizemlju jesu bili župni ured i arhiv te prostora

rije za posluhu i kuhinja, a na katu četiri velike prostorije međusobno povezane središnje smještenim predvorjem do kojeg je vodilo stubište. Vanjština dvora jednostavnog je volumena, zaključena visokim četverostrešnim krovom, s tek nešto naglašenijim središnjim rizalitom glavnog i stranog pročelja, simetrično artikulirana plitko istaknutim otvorima. Time je zapravo skromna i „smirena“ arhitektura župnog dvora podređena, ali ipak u suglasju, s raskošnom i naglašeno razvedenom vanjštinom župne crkve i njezinim osobitim tlocrtnim rješenjem, a zajedno obje građevine, uz nekadašnje gospodarske građevine koje su još prvotno bile na župnom posjedu, svojim smještajem na zaravnatom terenu dominiraju okolinom te su stvorile prepoznatljiv i upečatljiv akcent u vizuri Sela i primjer su sklada kasnobarokne i rokoko sakralne arhitekture s ladanjskom profanom baroknom gradnjom.

POTRES I MJERE PRIVREMENE STABILIZACIJE I ZAŠTITE

Razoran potres koji je 29. prosinca 2020. godine pogodio Petrinju, Sisak i okolicu, kao i niz potresa koji su uslijedili, znatno su oštetili crkvu sv. Marije Magdalene i župni dvor u Selima. Stoga je nadležni Konzervatorski odjel u Sisku propisao poslijepotresne mjere zaštite kulturnog dobra

⁵ CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1994., 250; BOTICA, DUBRAVKA, 2003., 64-70.

⁶ NESTIĆ, JASMINA, 2014.

⁷ CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 133-154.

koje je nužno provesti do „cjelovite obnove“.⁸ Na zahtjev investitora, Sisačke biskupije, obavljen je najprije detaljni pregled građevina i utvrđena su značajna oštećenja,⁹ da bi potom bila izrađena i tehnička rješenja hitnog osiguranja konstrukcije.

Na crkvi su najviše stradali zidovi i svod, odnosno kupola lađe te cijeli zapadni dio, posebice zvonici (sl. 5). Najveće pukotine su se pojavile u najslabijim dijelovima zida, u osima prozora i niša, gdje je raspucan i barokni zidni oslik. S kupole su uz pukotine otpale i velike površine žbuke sa štukaturom (sl. 6, 7). U svetištu su stradale pojasnice prema jugu i prema sakristiji, kao i dijelovi svoda u tim zonama, a značajne pukotine uočene su na trijumfalnom luku. Sjeverno i južno pročelje lađe, kao i zapadno ulazno pročelje ispod zvonika, značajno su oštećeni. Ozbiljna vertikalna pukotina pojavila se iznad glavnog ulaza te je došlo i do raspucavanja zidova preko niša kojima su zidovi lađe oslabljeni. Stradao je nadvoj portala te je iza njega svod ulaznog dijela sasvim deformiran u tjemenu, razmravljen je i raspucao središnji dio povijenog zabata između zvonika, s opasnošću od pada. Najveću opasnost predstavljali su masivni zidani zvonici na kojima je došlo do pomaka zidane konstrukcije u zoni iznad vijenca, prema zapadu. Najozbiljnije pukotine su bile na najgornjim etažama, posebice u zoni lože za zvona gdje su zidovi i horizontalno pukli u dnu i vrhu. Ugrožena je i stabilnost tambura nad kupolom te su popucali zidovi iznad i ispod njegovih prozora, a oštećenja su se javila i na krovnom pokrovu svih dijelova crkve – i kupole i krovnih kućica i lanterne, a tako i sakristije i zvonika.

Oštećenja župnog dvora bila su nešto manje kompleksna, no zahtijevala su također vrlo hitno postupanje jer su gotovo svi dijelovi zidane konstrukcije pretrpjeli znatne konstruktivne štete: javile su se konstruktivne vertikalne i horizontalne pukotine oko otvora prozora i vrata, u zoni zaključnog vijenca te na mjestima prethodnih zazida, kose pukotine po cijelom zidnom plaštu vanjštine dvora, oštećenja u unutrašnjosti kojima je doprinijelo neodržavanje građevine i veliki problemi s vlagom i prodiranjem vode u prizemlju (pukotine u svodovima, odvajanje zidova i stropnih konstrukcija, odvajanje zazida, oštećenja nadvoja i nosivih zidova, odvajanje dijela pročelja, urušavanje svoda stubište prema potkrovlju, oštećenja krovne konstrukcije i pokrova te otkazivanje nosivosti i djelomično urušavanje dimnjaka).

2 Sela, župna crkva sv. Marije Magdalene, glavno pročelje (foto: N. Vranić, 1963., MKM, UAKM – FKB, inv. br. 26361, br. neg. I-A-242, 1963.)

Sela, Parish Church of St. Mary Magdalene, main façade (photo: N. Vranić, 1963, Ministry of Culture and the Media, Directorate for Archives, Libraries and Museums - Cultural Heritage Photo archive, inv. no. 26361, diap. no. I-A-242, 1963)

Tehničko rješenje hitnog osiguranja konstrukcije¹⁰ podrazumijevalo je nužna podupiranja ili pridržavanja najoštećenijih dijelova uz pomoć drvenih okvira i greda te injektiranjem građe, razupiranjem iznutra i pritezanjem izvana (sl. 8, 9). Na župnom je dvoru izvedeno ručno uklanjanje oštećenih i nagnutih dimnjaka, stabilizacija i ojačanje krovišta novom drvenom građom sa strane podgleda te pritezanje i ukrućivanje spojeva, preslagivanje pokrova i sanacija grebena, ručno uklanjanje oštećenih i labavih dijelova krovnog vijenca, uklanjanje svih slojeva iznad drvenog grednika i povezivanje i ukrućivanje spojeva nosivih zidova kata. U unutrašnjosti crkve izrađena je, pak, prostorna skela tlocrtnog oblika križa preko najvećih oštećenja, koja u središnjem dijelu seže do tambura i podupire i svod lanterne

⁸ Ministarstvo kulture i medija - Konzervatorski odjel u Sisku (dalje MKM – KO SI), *Rješenje* od 5. veljače 2021., Klasa: UP/I-612-08/21-09/0037, urbroj: 532-05-02-04/3-21-1 i *Rješenje* od 7. lipnja 2021., Klasa: U/I-612-08/21-09/0464, ur. broj: 532-05-02-04/1-21-1.

⁹ Sisačka biskupija – Ured za kulturu, *Izvještaj o stanju konstrukcije nakon potresa od 4. siječnja 2021.*, izradio: Hrvoje Podnar, Intrados projekt d.o.o., Zagreb.

¹⁰ Sisačka biskupija – Ured za kulturu, *Izvještaj o detaljnom pregledu / Tehničko rješenje hitnog osiguranja konstrukcije*, siječanj 2021., izradili: Martina Vujasinović, Hrvoje Podnar i Anamarija Alagušić, Intrados projekt d.o.o., Zagreb.; *Stručno mišljenje i tehničke mjere privremene stabilizacije i zaštite s troškovnikom za crkvu sv. Marije Magdalene u Selima*, srpanj 2021., izradili: Martina Vujasinović, Hrvoje Podnar i Anamarija Alagušić, Intrados projekt d.o.o., Zagreb te *Stručno mišljenje i tehničke mjere privremene stabilizacije i zaštite s troškovnikom za župni dvor u Selima*, studeni 2021., izradili: Martina Vujasinović, Hrvoje Podnar i Anamarija Alagušić, Intrados projekt d.o.o.

3 Sela, župna crkva sv. Marije Magdalene, unutrašnjost – pogled prema svetištu (foto: N. Vranić, MKM, UAKM – FKB, inv. br. 26366, br. neg. I-A-242, 1963.)

Sela, Parish Church of St. Mary Magdalene, interior - view towards the sanctuary (photo: N. Vranić, Ministry of Culture and the Media, Directorate for Archives, Libraries and Museums - Cultural Heritage Photo archive, inv. no. 26366, diap. no. I-A-242, 1963)

(dok su zidovi lanterne izvana bandažirani poliesterskim priveznicama i drvenom konstrukcijom razuprti iznutra), a poslužila je i kao platforma za radove uklanjanja otpadajućih dijelova ili pak učvršćivanje istih te ujedno i za podupiranje kupole i četiri visoke polukružno zaključene niše, gdje je i došlo do najvećih oštećenja, uz razupiranje zidova u zoni niša izvana (pri čemu su, osim drvenih elemenata, korišteni i čelični stupovi, odnosno konstrukcija koje je preuzela potisak kupole na vrh oštećenoga zidnog plašta). I na zvoncima su u zoni lože za zvona izvedena bandažiranja priveznicama izvana, no iznutra to nije bilo moguće u južnom zvoniku zbog iznimno lošeg stanja zidane konstrukcije pa je ona privremeno stabilizirana. Sanirano je i naknadno utvrđeno puknuće betonskog serklaža nad trijumfalnim lukom i još neka manja oštećenja. Prilikom izvođenja radova zamijećen je i pomak na spoju tambura i kupole zbog pucanja prethodno izvedenoga betonskog ojačanja za zadnje obnove, a iz razloga što je AB prsten bio oslabljen, odnosno prekinut na mjestima krovnih kućica, čime je njegov učinak na uravnoteženje horizontalnog potiska od svoda na vrhove zidova postao upitan. S obzirom da je konstrukcija kupole u potresu dodatno oslabljena velikim meridijalnim pukotinama, i tako podijeljena u više segmenata, uspostavljeno je i nužno

osiguranje u zoni vijenca od čeličnih zatega i karbonskih tkanina. Čelične zatege i sidra su ugrađeni i iznad trijumfalnog luka te luka prema pjevalištu (uz fugiranje pukotina i injektiranje strukturnih oštećenja), a potom i na zidove zvonika kao dodatno osiguranje oštećenja nastala prilikom konzolnog ljuljanja u potresu i kao sprečavanje mogućeg urušavanja (sl. 10, 11).

Određene su i mjere privremene zaštite pokretnina za koje nije bio moguće organizirati demontažu i izmještanje za vrijeme trajanja radova u crkvi (propovjedaonica, oltari, ispovjedaonice), i to OSB pločama na drvenoj podkonstrukciji uz mogućnost provjetravanja, dok su primjerice orgulje uz stručni nadzor rastavljene, detaljno dokumentirane i deponirane u prostorima župe u blizini crkve, a iz župnog je dvora iznesen vrijedniji povijesni namještaj i pohranjen u prikladnim uvjetima u zgradi u dvorištu, kao i župna arhivska dokumentacija i knjižna građa.

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA ISTRAŽIVANJA

Zona obuhvata provedenih istraživanja bili su i župni dvor i župna crkva, a terenski su radovi obavljeni u rujnu i listopadu

4 Sela, župni dvor, glavno pročelje – fotografija iz sredine 20. stoljeća (Institut za povijest umjetnosti)
Sela, Parish house, main façade - photo from the mid-20th century (Institute for the History of Art)

2022. godine.¹¹ Iako su na župnom dvoru još od 1970-ih planirani i izvođeni radovi građevinske sanacije, potres ga je zatekao u prilično zapuštenom i neuređenom stanju, dok je crkvu uvelike oštetiio gotovo neposredno nakon radova dovršenih 2004. godine. Stoga su i istraživanja bila prilagođena zatečenom stanju, no metodologija je u pravilu slijedila uobičajenu konzervatorsko-restauratorsku praksu. Na temelju povijesnih podataka, prikupljenih i analiziranih iz relevantne literature i arhivske građe (župna spomenica, kanonske vizitacije, konzervatorska dokumentacija), pripremljen je pregled izgradnje i uređenja s definiranjem građevinskih faza. Iako je prethodno o kompleksu već bilo dosta riječi, posebice u tekstovima Đurđice Cvitanović, ipak se ponovnim iščitavanjem povijesnih zapisa uspjelo doći do podataka koji su obogatili saznanja o

¹¹ Izradu elaborata i konzervatorsko-restauratorska istraživanja župnog kompleksa proveo je Hrvatski restauratorski zavod 2022. godine. Voditelj programa: dr.sc. Krasanka Majer Jurišić. Arhivska i povijesno-umjetnička istraživanja, prijevodi arhivske građe i valorizacija: dr.sc. Dubravka Botica, dr.sc. Jasmina Nestić, mr.sc. Ladislav Dobrica i dr. sc. Krasanka Majer Jurišić, a sondiranje naliča, žbuka i građe, laboratorijska ispitivanja, istraživanje kamenih elemenata, stolarije i metala, istraživanje zidnog oslika, istraživanje inventara: Matija Deak, Miroslav Jelenčić, Kristina Krulić, Ana Škevin Mikulandra, Toma Prpić, mr. umj. Anđelko Pedišić, Edo Anušić, Matija Marić, Edita Šurina, Ivana Popović, Ivan Čamber, Tonko Fabris, Radovan Pavlek, Mijo Jerković, Katarina Gavrilica, Goran Tomljenović, Ljubo Gamulin, dr.sc. Domagoj Mudronja, Ana Bogi, Margareta Klofutar, Mirjana Jelinčić, Marijana Fabčić i vanjski suradnici Ivana Drmić i Mateja Taradi. Vidi: Hrvatski restauratorski zavod, Informacijsko-dokumentacijski odjel (dalje: HRZ – IDO), MAJER JURIŠIĆ, KRASANKA, 2022.; MAJER JURIŠIĆ, KRASANKA; BOTICA, DUBRAVKA; NESTIĆ, JASMINA, 2022.

slijedu gradnje i uređenja i dvora i crkve.¹² Uz detaljnu analizu postojećeg stanja, zajedno s opisom, fotodokumentacijom i arhitektonskim snimkom,¹³ provedena su i sondiranja naliča, žbuka i građe, kao i stolarije i podnih obloga, te je utvrđeno stanje očuvanosti pojedinih povijesnih slojeva. Uz to su izrađeni katalozi elemenata povijesne opreme i inventara, a obavljena su i potrebna laboratorijska ispitivanja materijala. Na temelju svih prikupljenih raspoloživih podataka i dobivenih rezultata, dana je valorizacija župnog kompleksa koja je bila temelj za donošenje prijedloga prezentacije i konzervatorskih smjernica za obnovu i crkve i dvora te za potrebne konzervatorsko-restauratorske radove na inventaru, zidnom osliku, štukodekoracijama, klesanim kamenim elementima i povijesnoj stolariji vrata i prozora s okovom.

¹² CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 133-154; CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1985., 287-290; CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1994., 250. Usporedi i: HORVAT, ANĐELA, 1982., 54.; BARIĆ, ANTUN, 2002.; HORVAT LEVAJ, KATARINA, 2015., 273-279.

ZA IZVJEŠTAJE KANONSKIH VIZITACIJA VIDI U: NADBISKUPIJSKI ARHIV ZAGREB (DALJE NAZG), KANONSKE VIZITACIJE, ARHIĐAKONAT GORA, ARHIĐAKONAT ZAGORJE, PA ARHIĐAKONAT DUBICA; A ZA PODATKE KOJE SU ZAPISALI SAMI ŽUPNICI: ARHIV ŽUPE SELA, SPOMENICA ŽUPE SV. I, II I III.

¹³ Grafički prilozi izrađeni su na podlogama koje je još kroz drugu polovinu 20. stoljeća pripremio Restauratorski zavod Hrvatske (HRZ-IDO, arhiv RZH) i dopunjeni su novim snimkama postojećeg stanja (Tablinum d.o.o., Zagreb i Skimi d.o.o., Trnovec).

5 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, vanjšina - stanje nakon potresa (foto: G. Tomljenović, fototeka HRZ, 2021.)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, exterior - condition after the earthquake (photo: G. Tomljenović, Croatian Conservation Institute Photo archive, 2021)

STARA CRKVA I OSNIVANJE ŽUPE

U Selima se crkva po prvi puta spominje 1639. godine.¹⁴ Bila je drvena, sa zvonikom, i imala je oslikani oltar. Više je zapisano u kanonskoj vizitaciji iz 1696. godine,¹⁵ gdje stoji da je to dovoljno široka i prostrana crkva s oslikanim tabulatom i drvenim pjevalištem iznad glavnog ulaza. Ima jedna vrata, s dobrom bravom, na kojima je naslikan prikaz Krista, Blažene Djevice Marije i sv. Ivana Evanđelista. Pred crkvom je bio drveni natkriveni trijem,¹⁶ popločan opekom. U drvenom tornjiću su bila dva posvećena zvona. Sakristija, također drvena, nalazila se na strani Evanđelja, zaključena daskama i s kamenim podom (kasnije se navodi opečnim), a uz crkvu je bilo groblje, dobro zatvoreno drvenom ogradom. U crkvi je bila rezbarena, oslikana i dijelom pozlaćena propovjedaonica te tri oltara. Glavni oltar, posvećen sv. Mariji Magdaleni, bio je sasvim nov, s kamenom menzom i rezbarenim drvenim retablom. U središtu donjeg dijela bila je slika svete na platnu, uokvirena oslikanim i pozlaće-

¹⁴ LUKINOVIĆ, ANDRIJA (ur.), 2006., 42 (vizitacija iz 1639.), 53-55 (vizitacija iz 1653.) i 78-79 (vizitacija iz 1665).

¹⁵ LUKINOVIĆ, ANDRIJA (ur.), 2006., 136-138 (vizitacija iz 1696.).

¹⁶ Godine 1726. u trijemu se navode dva oltara, sv. Katarine Bolonjske i sv. Franje Ksaverskog, LUKINOVIĆ, ANDRIJA (ur.), 2006., 503-504. (vizitacija od 13. siječnja 1726. godine).

nim stupovima, a bočno su bile i skulpture sv. Petra i Pavla apostola, uz koje su također bili stupovi. U gornjoj je zoni bila slika Blažene Djevice Marije na Nebo uznesene, između četiri stupa i dvije skulpture među njima, dok je u samom zaključku oltara stajala skulptura sv. Mihovila arkanđela. Na lijevoj je strani crkve bio rezbareni, poliran, pozlaćen i oslikan oltar posvećen sv. Mihovilu arkanđelu, prikazanom na slici na platnu. Uz sliku su u donjoj zoni bile skulpture Rafaela i Gabrijela te oslikani i pozlaćeni stupovi, a u gornjoj zoni je bila slika Spasitelja, između skulptura četiri anđela i po dva stupa. U vrhu i ovog oltara je bila skulptura sv. Mihovila arkanđela. Na strani Poslanice (desno) je pak bio treći rezbareni oltar, posvećen Svim Svetima, sasvim sličan oltaru sv. Mihovila, oslikan i pozlaćen, na dvije razine. U sredini donjeg dijela je bila slika Svih svetih, između skulptura sv. Matije i Luke evanđelista, i dva stupa, a u gornjem je dijelu bio prikaz Blažene Djevice Marije na platnu, između skulptura sv. Ivana i Marka evanđelista i dva stupa. Iznad je bila skulptura uskrslog Krista.¹⁷

Utemeljenjem župe 1701. godine, drvena kapela postaje župnom crkvom, a već 11. studenog 1702. godine spominje se uz nju i drvena kurija.¹⁸ Imala je dvije etaže: na gornjem je dijelu, prema jugu, bila prostorija sa sobičkom, dosta prostrana, s podom od hrastovih dasaka. Iz te se sobe išlo u drugu, s podom također od hrastovih dasaka, zatim do zahoda. Na sjevernoj strani je bila veća prostorija bez poda, i uz nju manja prostorija povezana sa zahodom. Na donjoj etaži su bili i podrum i ostava za plodove. U dvorištu je bio dom za obitelj i kuhinja, a na sjevernoj strani glavne kuće staja za šest konja.¹⁹ Stanje i župnog dvora i crkve, ali i ostalih pripadajućih građevina, s vremenom je zahtijevalo sve više popravaka, pa su izvođeni radovi na krovu, bojanja, uređivanje unutrašnjeg prostora i nabava opreme.²⁰

IZGRADNJA NOVE ZIDANE CRKVE I ŽUPNOG DVORA

Uz rast župe, a zaslugom tadašnjeg župnika Šanteka, umjesto drvene crkve i dvora grade se nove, zidane građevine. Izgradnja crkve počela je 1759. godine da bi 23. lipnja 1765. bila dovršena i posvećena.²¹ Nova je crkva „veličanstveno i ele-

¹⁷ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 11/II, 1696., 13. svibnja, 136-138. U izvještaju iz 1705. godine stoji da nema krstionice i da je župniku naloženo da je nabavi, a 1710. se opisuje nova, „krstionica je također pod dobrim ključem, u kojem se u jednom dijelom od kamena čuva krsna voda, a u drugome je piscina u koju župnik izliva što treba izliti“, NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 11/II, 1710., 5. siječnja, 326-329 i 1714., 29. studenoga, 374-376.

¹⁸ Utemeljenje župe potvrđeno je odlukom 5. studenog 1702. godine. LUKINOVIĆ, ANDRIJA (ur.), 2006., 201-207. (vizitacija od 11. studenog 1702.).

¹⁹ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 12/III-61, 1727. Usporedi i: Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium I, 28.

²⁰ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokoli 12/III-139, 1731.; 12/III-235, 1736., 13/IV-50, 1734. i 12/III-256, 1740.; 12/III-361, 1745. Vidi i: LUKINOVIĆ, ANDRIJA (ur.), 2006., 326-329 (vizitacija od 5. siječnja 1710.), 374-376 (vizitacija od 29. studenog 1714.), 414-416 (vizitacija od 15. prosinca 1716.), 503-504 (vizitacija od 30. siječnja 1726.).

²¹ CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 135-136.

6 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, unutrašnjost - stanje nakon potresa. (foto: G. Tomljenović, fototeka HRZ, 2021.)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, exterior - condition after the earthquake. (photo: G. Tomljenović, Croatian Conservation Institute photo archive, 2021)

gantno izrađena“, čitava zidana.²² Ima pravilno orijentirano svetište, gotovo kvadratnog tlocrta s oblim zaključkom iza glavnog oltara. Lađa je „valjkastog oblika“, zaključena kupolom u sredini koje je lanterna sa šest prozora, a pred lađom je, prema zapadu, ulazni prostor pod pjevalištem, pravokutnog tlocrta. U to vrijeme još nije bila opremljena orguljama. Sa svake strane pjevališta prislonjen je po jedan visoki zvonik. Cijela je crkva dobro osvijetljena. Ima dvojna vrata: glavna na zapadu i bočna na jugu, od čvrste hrastovine. Glavni oltar je dijelom naslikan na zidu, a dijelom je klesarske izrade. Još četiri naslikana oltara su u lađi (*all'in fresco*): na sjevernoj strani su oltari Svete obitelji i Sveta tri kralja, a na južnoj Svih Svetih i Svetog Franje Ksaverskog. Crkva nema kriptu zbog podzemnih voda, no postoje dvije kripe iznad zemlje u južnom zvoniku²³ (gornja za ukop župnika i donja za ukop župljana). Sakristija je, kao i crkva, nova, zidana i nalazi se na sjevernoj strani; prostrana je i svijetla, u njoj su ormari. Iznad sakristije je oratorij, nadstvođen, ali nema klupa; do njega vode stube iz sakristije. Postoje i stube do stare, drvene i oslikane propovjedaonice, koja je razmjerno podignuta u

visinu. Naknadno su u crkvu u tom razdoblju postavljene isповjedaonice i nabavljene su orgulje za pjevalište.²⁴

Dvije godine nakon crkve dovršena je i gradnja župnog dvora.²⁵ Kao i danas, imao je prizemlje i kat, gore je bilo pet prostorija: blagovaonica u sredini, a na bočnim stranama po dvije visoke i prostrane sobe, rastvorene sa po dva prozora na pročelnim zidovima i međusobno povezane vratima. U središnjem je dijelu kata bio i prostor danas izgubljenog drvenog stubišta, s tri prozora na pročelju. U prizemlju su također bile po dvije prostorije na svakoj strani središnjega ulaznog prostora. Koristile su se kao župni ured i stan za kmeta (istočna strana), a tu su bile i kuhinja i ostava (zapadna strana), a ispod je bio i podrum. Ostava je bila doista prostrana te je jedno vrijeme korištena i kao pivnica. Cijeli dvor je bio pokriven hrastovim daščicama. Ima dvojna vrata: na sjeveru i na južnoj strani. Uz dvor je bilo još nekoliko građevina te vrt od jednog jutra zemlje.²⁶

²² NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 14/V-61 i 12/I (8. rujna 1771.).

²³ Sredinom 19. stoljeća u crkvi se spominje kripa (catacomba) pod južnim zvonikom, za ukop župnika i župljana, uz određenu pristojbu. NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 17/III, 8. svibnja 1857.

²⁴ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 114/III (7. srpnja 1779.). Crkva je opisana i 1804., kao zidana, u dobrom stanju, dužine 18 orgija, a širine 17 ½ orgija, pod kupolom i lanternom u sredini. Pod je popločen kamenom, krov je zasad dobro. Ima dvojna vrata, dva prozora su u tijelu crkve, a treći u svetištu. NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 15/VI-171 (1804.)

²⁵ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 14/V-61, 1771.

²⁶ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 12/I, 1771. i 114/III, 1779. Također u: CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 139.

7 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, oštećenja štukature na svodu kupole nakon potresa (foto: G. Tomljenović, fototeka HRZ, 2021.)
Church of St. Mary Magdalene in Sela, damage to the stucco on the vault of the dome after the earthquake (photo: G. Tomljenović, Croatian Conservation Institute photo archive, 2021)

ŽUPNI SKLOP U 19. STOLJEĆU

Župni je dvor još početkom 19. stoljeća imao sve nužno, osim što je krov već bio dotrajavao.²⁷ No, 1875. godine u lošem su stanju i zapuštene bile i oranice i vinograd, a dvor bez valjanih vrata i ključanice te bez upotrebljive peći. Spremište u vrtu bilo je ruševno, vrt i dvorište bez ograde. Tada je iz prizemlja uklonjena pivnica (krčma) umjesto koje je u istoj prostoriji otvoren dućan u najmu.²⁸ S obzirom da je i nadalje župni dvor bio pod upravom Kaptola, župnik nije mogao sam obavljati preinake, već su one ovisile o odlukama kanonika. Tako je 1893. godine unutrašnjost tek ožbukana, postavljene su tri nove peći, a kuhinja i veža su popločane cementnim pločama i nabavljen je novi štednjak. Svi radovi izvedeni su o trošku patrona prvostolnoga zagrebačkog Kaptola.²⁹

U crkvi je 1841. godine obnovljen zidni oslik svetišta, što je zabilježeno i natpisom na naslikanom retablu glavnog oltara: *Sub Mattheo Chavrak Parochi Loci/pietate populi reparata Anno 1841*. Sredinom 19. stoljeća u lađi je oltar Svih Svetih zamijenjen oltarom sv. Valentina, a obnovljene su slike na oltarima Svete Obitelji i Sveta tri kralja.³⁰ Posljednja

promjena uređenja unutrašnjosti dogodila se 1890., kada je crkvu oslikao Marko Antonini.³¹ Pritom je novim oslikom u cijelosti prekriven onaj iz 18. stoljeća, a izrađena je i nova slika na platnu za oltar sv. Marije Magdalene.³² Zidovi crkve oslikani su šablonskim dekorativnim elementima s nekoliko uokvirenih figurativnih kompozicija, svod svetišta prikazima evanđelista, kupola lađe plavo sa zlatnim zvijezdama, a unutrašnjost lanterne je preslikana.³³

Krajem 19. stoljeća zamijenjena su i drvena stubišta u zvonnicama, ovješeni su novi lusteri. Zvonici su popravljeni 1899., i tada je crkva izvana pobijeljena. Godine 1904. postavljeno je novo popločenje u crkvi. Oko crkve je sredstvima župljana 1908. podignut kameni zid, koji je zamijenio stariji drveni.³⁴

31 O tome svjedoči i natpis na ogradi pjevališta: MUNIFICENTIA RDISSIMI/MARTINI PAVČEC/CANONICI OLIM ZAGRABIENSIS/RENOVATA 1890/PINXIT/MARCO ANTONINI. Antoninijev zidni oslik najbolje je dokumentiran na fotografijama crkve nastalima u sedmom desetljeću 20. stoljeća. Vidi: Ministarstvo kulture i medija - Fototeka kulturne baštine (dalje: MKM - FKB), *Sela (Sisak)*, fotograf Nino Vranić, 1963. (inv. br. FKB-26266, FKB-26267), 1964. (inv. br. FKB-25529, FKB-25530).

32 Slika se pred potres nalazila na južnom pred svetištem, a od zidnog oslika koji je 1890. godine izveo Marko Antonini do danas su sačuvana samo dva prikaza na bočnim zidovima broda crkve: Krist u kući Marije i Marte između kapela na južnom zidu te Uskrsnuće Kristovo između bočnih kapela na sjevernom zidu.

33 Već pet godina nakon nastanka ovog oslika vizitator (1895.) bilježi da crkvu iznutra i izvana treba popraviti te žrtvenike urediti. NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 18/IX, 1895., 171.

34 Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 69-70.

27 NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 15/VI-171, 1804.

28 Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium (Spomenica župe sv. I), 68.

29 Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 70.

30 Usp. NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 17/VIII, 1857., 53, 56.

8 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, izvedene mjere privremene zaštite i stabilizacije – ugrađena sidra u zidovima zvonika i nad trijumfalnim lukom, karbonska traka u vrhu zidova i uklonjeni i privremeno zatvoreni zabat krovnih kućica na kupoli (foto: M. Vujasinović, Intrados projekt d.o.o., 2022.)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, temporary protection and stabilisation measures implemented - anchors installed in the walls of the belfry and over the triumphal arch, carbon tape at the top of the walls, and removed and temporarily enclosed gables of dome dormers (photo: M. Vujasinović, Intrados projekt d.o.o. (Llc), 2022)

CRKVA I DVOR NAKON POTRESA 1909. GODINE

Godine 1909., 8. listopada, župni je dvor, kao i crkva sv. Marije Magdalene, znatno stradao u potresu. Hitna sanacija bila je nužna jer je i bez potresa stanje dvora bilo derutno i građevina nije cjelovito popravljena još od 1893. godine: *krov nije prekrivan od iste godine, opeke manjkaju kao i neki žlebnjaci, dakle curi kraza nj kao na rešetio. Uslijed toga curi i u sobe te se je bojati da će i stropovi pasti dolje koji su i onako rasklimani od potresa. Zidovi su popucani, te željno popravka traže... Peći i štednjak ne valjaju, sve je poderano i prošupljeno. Vrata tek što se ne raspadnu. Vanjštinom više liči magazinu nego župnom stanu. Sa sjeverne je strane sasvim pocrnio, a s istočne strane opeke crvene i van vire, te će se doskora moći izvaditi jer ptice rasnose malter sa sadrom koja se na njem stvara.*³⁵ Prema molbi župnika 1912. godine, Kaptol se obratio Kraljevskoj Kotarskoj oblasti u Sisku tražeći da na teren izade tehnički vještak te da sastavi troškovnik i nacrt za popravak. Pregled je obavio Kosta Samac.³⁶

³⁵ Liber Memorabilium I, 70-84.

³⁶ Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 84. Troškovi za popravak župnog stana procijenjeni su na 9257 kruna i 38 fil.

9. Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, izvedene mjere privremene zaštite i stabilizacije – poduporna skela u lađi (foto: M. Vujasinović, Intrados projekt d.o.o., 2022.)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, temporary protection and stabilisation measures implemented - supporting scaffolding in the nave (photo: M. Vujasinović, Intrados projekt d.o.o. (Llc), 2022)

Popravci u dvoru počeli su u srpnju i trajali sve do kraja 1913. godine.³⁷ Drveno je staro stubište zamijenjeno dvostrukim betonskim sa željeznom ogradom i betonskim stupovima. Na prvome su katu, na južnom pročelju, probijena dva nova prozora, a srednji je zazidan te otvoren nešto niže, uz odmorište novog stubišta. Stari drveni grednik u svim prostorijama kata zamijenjen je novim podaskanim stropom i ožbukano. Na tavanu je izbačena zemlja i izliven tanki cementni pod. Šindra na krovu zamijenjena je crijepom i u potkrovlju su postavljena dva nova prozora, sjeverni i južni. Prezidani su dimnjaci i postavljene nove kaljeve peći. Prostorije su prelićene, a stolarija premazana uljanom bojom. Sjeverne prostorije kata smanjene su i formiran je uzdužni hodnik. Jugozapadna je prostorija dobila novi parket. U prizemlju su na dvorišnom pročelju zamijenjena ulazna vrata, a ona na glavnom pročelju su iznova obojena. Kuhinja je pregrađena da bi se dobio prostor za smočnicu. U prostoriji gdje je nekad bila pivnica, a kasnije dućan, povećani su prozori. Obnovljeni su žljebovi, a vanjština je prežbukana samoborskim pijeskom te obijeljena. Iskopana je nova septička jama. Naknadno je još u dvoru zamijenjeno popločenje stubišta i središnje južne prostorije kata, probijena su i kasnije iznova zazidana vrata za ulaz u jugoistočnu prizemnu prostoriju te je zazidan pa opet otvoren ulaz u tu prostoriju iz ulaznog predvorja. Kuhinja u prizemlju bila je privremeno pregrađena drvenom pregradom.

Kako je spomenuto, i crkva je teško stradala u potresu 1909. godine, posebice njezin sjeverni zid s kojeg je otpadala žbuka i virila opečna građa. Stoga je odlukom vlasti crkva najprije stavljena izvan funkcije, no na molbu

³⁷ Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 85-89; CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, 1967./1968., 140.

10 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, oštećenje zidnog oslika nakon potresa (foto: K. Gavrilica, fototeka HRZ, 2022)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, damage to the wall painting after the earthquake (photo: K. Gavrilica, Croatian Conservation Institute photo archive, 2022)

11 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, oštećenje zidnog oslika nakon potresa (foto: K. Gavrilica, fototeka HRZ, 2022)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, damage to the wall painting after the earthquake (photo: K. Gavrilica, Croatian Conservation Institute photo archive, 2022)

Nadbiskupije ta je odluka povučena.³⁸ U međuvremenu je izrađen troškovnik za popravak, za što je, prema izvidu tehničkog vještaka, angažiran poduzetnik Mijo Popović iz Siska, kao najpovoljniji ponuditelj. Čitava crkva je izvana ožbukana samoborskim pijeskom i cementom, izvedeno je betonsko podnožje oko zvonika, a oko crkve zadržano je kameno. Izrađeni su novi prozori na kupoli. Napravljeno je petero novih vrata: iz svetišta u sakristiju, na kat sakristije, na propovjedaonicu, na ulazu u pjevalište i s pjevališta prema zvoniku. Zeleno su obojane rebrenice prozorskih otvora zvonika, popravljani su žljebovi i uređena je sakristija. Postavljena je kamena ograda u crkvi između svetišta i lađe te nabavljen novi Božji grob.³⁹ Došlo je i do promjena s oltarima, dotadašnji oltar sv. Valentina zamijenjen je novim 1910. (postavio ga je Franc Schmalz), a tijekom narednih desetak godina i ostala tri bočna oltara dobila su nove drvene retable, novih titulara, što ih je naručio kipar i poduzetnik Josip Kaplan iz Zagreba (oltar Svetih Triju kraljeva, oltar Srca Isusova umjesto oltara sv. Franje Ksaverskog i oltar Bezgrješnog Začeca umjesto oltara Svete Obitelji).⁴⁰

³⁸ Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 83.

³⁹ Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 85-87.

⁴⁰ NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 18/IX, 1911., 181; Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 77, 94-95, 102, 108.

ODRŽAVANJE I POPRAVCI KROZ PRVU POLOVINU 20. STOLJEĆA

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata skinuta su zvona s crkve te su tek 1924. nabavljena nova iz Ljubljane.⁴¹ Posvetio ih je 23. kolovoza 1925. biskup Dominik Premuž. Deset godina kasnije procurio je krov lađe nad bočnim oltarima sv. Valentina i Srca Isusova, no popravak, koji je vodio graditelj Antun Fritz iz Siska, nije bio dovršen.⁴²

Godine 1925. župnik je za župni dvor naručio nova dvostruka drvena vrata na ulazu prema dvorištu, svu je stolariju dao urediti i obojati, a popravio je i oličio i prostoriju koja je korištena za dućan.⁴³ U narednom periodu župni se dvor ne spominje u zapisima.⁴⁴

Župu Sela je najprije 1939. preuzela redovnička provincija franjevac konventualaca iz Zagreba, a od godine 1947. do 1958. godine župni dvor je bio salezijanska kuća.⁴⁵ Nađen je

⁴¹ Arhiv župe Sela, Liber Memorabilium, 102; Spomenica župe sv. II, 9.

⁴² Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 34-35.

⁴³ Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 16.

⁴⁴ Osim primjerice 1940. kada su za potrebe većeg broja svećenika i sjemeništara koji su došli u župu sjeverne prostorije pregrađene i od tri velike je načinjeno šest malih soba. Između 1941. i 1945. na posjedu su bili vojnici i koristili župne zgrade, a na samom dvoru su načinjene štete na prozorima i vratima, te je podmetana vatra u tri navrata; Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 42-43.

⁴⁵ Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 45-46.

12 Župni dvor u Selima, vanjština - stanje nakon potresa (foto: G. Tomljenović, fototeka HRZ, 2021.)

Parish house in Sela, exterior - condition after the earthquake (photo: G. Tomljenović, Croatian Conservation Institute photo archive, 2021)

u vrlo lošem stanju: nije bilo stakala na prozorima, strop nad hodnikom i stubištem je izgorio, cijela je kuća bila otvorena i izložena vjetru i kiši.⁴⁶

U Drugom svjetskom ratu crkva je ponovno oštećena, posebice zvonici. U njima se drvene ljestve popravljaju 1947. godine, a tada je utvrđeno i izuzetno loše stanje krovšta, prokišnjavala je lanterna nad kupolom, a u unutrašnjosti je u crkvi bila vrlo velika vlaga.⁴⁷ Godine 1955. provedene su elektroinstalacije i postavljena je nova rasvjeta.⁴⁸

Dvije prostorije u prizemlju župnog dvora su 1950. godine prepuštene mjesnom Narodnom odboru na korištenje pa su kuhinja i blagovaonica za župnika preseljene na kat, a za prostorije odbora je probijen zaseban ulaz s ceste.⁴⁹ Nakon što je u Selima ustanovljena pošta, i te su prostorije prenamijenjene: prostorija uz cestu, koja je imala zasebni ulaz, korištena je za poštanski ured, dok je druga, prema dvorištu, kao i mali hodnik i smočnica, preuređena za stanovanje obitelji poštara. Taj je dio prizemlja pritom sasvim odvojen od ostatka dvora i imao je zaseban ulaz.⁵⁰

KONZERVATORSKI RADOVI OD 1960-IH DO 2004. GODINE

Crkva sv. Marije Magdalene je 8. prosinca 1962. upisana u Registar spomenika kulture pod brojem 01-482/2-1962 i od tada je započela konzervatorska briga o župnom kompleksu u Selima.⁵¹ Već su se u razdoblju od 1959. do 1965. godine povremeno odvijali neki manji radovi i popravci na crkvi, o čemu je brinuo tadašnji Republički konzervatorski zavod, a 1966. je izrađena arhitektonska dokumentacija.⁵² Tijekom 1970-ih se provode radovi na sanaciji i popravku krova kupole crkve, svetišta i sakristije te na pročeljima, a 1986. je zamijenjena stolarija.⁵³ Ispod južnog zida crkve otkrivena je grobnica s kostima naručitelja gradnje crkve Matije Šanteka.⁵⁴ Godine 1987. restauraciju tornjeva i pročelja preuzela je Republička samoupravna zajednica kulture, i prvo su, godinu kasnije, dovršeni radovi na glavnom pročelju i južnom zvoniku, a potom dovršeni sjeverno pročelje

46 Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 46.

47 Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 47, 54, 57. Župljanin Jeronim Pospišil obnavljao je zvonike 1950. godine, a potom i lanternu.

48 Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 67-68.

49 Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 53.

50 Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 59.

51 Ministarstvo kulture i medija - Središnja dokumentacija kulturne baštine (dalje: MKM – SDKB), arhiv.

52 HRZ – IDO, arhiv RZH.

53 HRZ – IDO, arhiv RZH. Godine 1971. obnovljeno je krovšte sjevernog zvonika, 1972.-1973. izvršena je sanacija krovšta i kupole, postavljene su gromobranske instalacije, izvršeni popravci dvostrešnog krova između kupole i zvonika, popravljani oluci i pokrov bakrenim limom, otvoreni su zazidani prozori na lanterni, obnovljena lanterna, a 1975. kupola je pokrivena. Godine 1977. izvršena je obnova vijenca, krovšta sakristije i svetišta (1978.), do 1982. riješen je odvod oborinskih voda.

54 Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 127.

13 Župni dvor u Selima, unutrašnjost – stanje nakon potresa (foto: LJ. Gamulin, fototeka HRZ, 2022.)

Parish house in Sela, interior – condition after the earthquake (photo: LJ. Gamulin, Croatian Conservation Institute photo archive, 2022)

i sakristija.⁵⁵ Iste je godine napravljena nova projektna dokumentacija za potrebne instalacije (električna energija i ozvučenje), obnovljeni su prozori na sjevernoj strani crkve, dovršena je kompletna rasvjeta te je crkva obojana. Godine 1990. uređeno je svetište i izvedeni su dodatni radovi na pročelju. Radovi na popločenju broda, svetišta i sakristije započeli su 1996. godine, uz rekonstrukciju stubišta, ulaza i popločenja pjevališta. Provedeno je centralno i podno grijanje. Zbog stalnih problema s kapilarnom vlagom u crkvi u studenom 1999. godine postavljeni su uređaji za bežičnu elektroosmozu (kod ispovjedaonica i na stubištu propovjedaonice). Popravak poda u crkvi dovršen je 2002. godine: uklonjen je betonski pod, postavljena armiranobetonska ploča, riješena vlaga te izvedeno popločenje kamenim pločama. Godine 2005. izvodi se novo vanjsko osvjetljenje crkve i uređenje južnog pročelja. Dovođeni su i restauratorski radovi u unutrašnjosti što ih je od 1996. vodio restaurator Neven Kralj.⁵⁶ Prezentirani su slojevi 18. stoljeća: naslikani

oltari u svetištu i lađi, zidni oslik na empori oratorija i u lanterni, a zidovi svetišta, lađe, pilastri i pjevalište te svod kupole i štukature prelićeni su bijelo, prema rezultatima istraživanja.⁵⁷ Obnovljene su i orgulje,⁵⁸ a od inventara još i onaj barokni (propovjedaonica, ispovjedaonice, sakristijski ormar, tabernakul)⁵⁹ te slika koja je u 19. stoljeću stajala na glavnom oltaru, kao i dvije uokvirene zidne slike M. Antoninija na bočnim zidovima lađe, i natpisi.⁶⁰

Župni dvor nije imao sreću da je u tom istom razdoblju također u cijelosti uređen i obnovljen, iako se stalno koristio. Nakon što je još 1955. uvedena električna energija, 1970. godine uvodi se i vodovod. Tada su dvije prostorije u prizemlju, prethodno korištene za trgovinu, poštu i stan,

⁵⁵ Ministarstvo kulture i medija - Konzervatorski odjel u Zagrebu (dalje: MKM – KO ZG), izvještaj 4. 11. 1988.

⁵⁶ Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. Il, 137, 157, Spomenica župe sv. III, 77; MKM – KO ZG, i MKM – KO SI. O obnovi unutrašnjosti crkve svjedoči i natpis za južnom zidu predvorja: RESTAURACIJA CRKVE ZAPOČETA / ZA ŽUPNIKA HREN VLADIMIRA 1996. GOD. / ZAVRŠENA ZA ŽUPNIKA FRKONJA IVANA / 2004. GOD. / RESTAURATORSKE RADOVE IZVEO / AKADEMSKI SLIKAR-RESTAURATOR / KRALJ NEVEN SA SUPRUGOM BRANKOM.

⁵⁷ Vidi u: Arhiv župe Sela, KRALJ, NEVEN, 1998., 1998. Izuzetak je činila ograda pjevališta na kojoj je utvrđena mramorizacija, no nije bila sačuvana u mjeri da bi se mogla prezentirati.

⁵⁸ Na orguljama je zabilježeno ime njihova autora, majstora I. F. Janečka iz Celja (1777.), a u župnoj spomenici podatak da ih je 1920. obavljao majstor Franjo Wester iz Zagreba te 1946. godine Willy Husleens. Godine 2001. na orguljama je radila Umjetnička radionica Heferer iz Zagreba. Vidi u: Arhiv župe Sela, Dokumenti za crkvu 1987.-2000. (fascikli; ugovor za rad na orguljama), te u: MEDER, JAGODA, 1992., 214.

⁵⁹ Barokni inventar crkve izrađen je vjerojatno između 1771. i 1779. godine. NAZg, Kanonske vizitacije, Protokol 112/I-141, 1771. i Protokol 114/III-43, 1779.

⁶⁰ Vidi u: Arhiv župe Sela, KRALJ, NEVEN, 1998.; fotodokumentacija obnove crkve 1997. i 1998., 1. dio. Vidi i: MKM – KO ZG, *Zapisnik sa komisijskog očevida obavljenog dne 02.04.2003. godine, u župnoj crkvi Sv. Marije Magdalene u Selima kod Siska.*

14 Župni dvor u Selima, unutrašnjost – stanje nakon potresa (foto: LJ. Gamulin, fototeka HRZ, 2022.)

Parish house in Sela, interior – condition after the earthquake (photo: LJ. Gamulin, Croatian Conservation Institute photo archive, 2022)

uređene za kućnu kapelicu i vjeronaučnu dvoranu. Uređen je ostatak dvora, popravljeni su i polakirani prozori, prebojane prostorije, uređene kuhinja, kupaonica i zahodi, nabavljen je nužni namještaj te „po seljački“ uređena vanjština, a potrebni popravci i opremanje prostorija su povremeno izvođeni sve do 1983. godine.⁶¹ Radove obnove župnog dvora preuzeo je 1988. Restauratorski zavod Hrvatske i bili su prvenstveno usmjereni na vanjštinu, a kasnije ih je organizirao župnik pod nadzorom nadležnoga Konzervatorskog odjela.

CRKVA I ŽUPNI DVOR NAKON POTRESA 2020. GODINE

Potres je župni dvor zatekao u relativno lošem stanju (sl. 12). Krov je bio privremeno i neprimjereno popravljen, u prizemlju je gotovo na svim površinama prethodno uklonjena žbuka sa zidova te maknuti svi podovi u cilju provođenja radova sanacije vlage. Stoga je sondiranje povijesnih slojeva određeno konzervatorskim mjerama zaštite bilo ograničeno i usmjereno na istraživanje završnih slojeva na svodovima te dokumentiranje i utvrđivanje građevinskih preinaka.⁶² Stratigrafija naliča i sastav žbuka dodatno su potvrđeni laboratorijskim ispitivanjem. U pravilu su korištene vapnene žbuke, višekratno ličene vapnenim

svijetlim naličima, u najstarijem sloju toplom bijelom. Potvrđen je izvorni tlocrtni raspored prizemlja prezentiran dijelom već prilikom obnove 1980-ih godina, uz iznimku zadržavanja naknadno formiranog prolaza između zapadnih prostorija. Također su utvrđene naknadno zazidane ili preoblikovane prozorske niše, kao i zidne niše, ložišta i stepeništa za loženje peći na katu iz vremena gradnje dvora. Pod prizemlja je također prethodno većim dijelom bio uklonjen radi sanacije prodora podzemnih voda, no uz zidove su ostali vidljivi dijelovi starog opečnog popločenja. Na katu je pak utvrđeno da je zatečeni prostorni raspored rezultat preinaka prilikom obnove iz 1913. godine, kada je izgrađeno i novo stubište, što je odredilo novi format središnje južne prostorije. Uz potvrdu naknadnog formiranja poprečnog hodnika utvrđene su još neke građevinske preinake, poput otvaranja/zazidavanja prozorskih otvora ili pak zatvaranja zidnih ormara. Stubište za potkrovlje, formirano u južnom dijelu razdjelnog zida između središnje i istočne južne prostorije, izvorno je bilo zaključeno svodom koji je pao u potresu. Niše prozorskih otvora na katu naknadno su u gornjem dijelu preoblikovane: nadvoj im je iz segmentnog iz vremena baroka promijenjen u ravni. Stariji otvori, poglavito otvori vrata, imali su nadvoje od radijalno slaganih opeka, a stolarija je bila pričvršćena na drveni „slijepi“ dovratnik. Prozorska je stolarija na dvoru

⁶¹ Arhiv župe Sela, Spomenica župe sv. II, 67, 85-89, 97-98, 107.

⁶² HRZ – IDO, MAJER JURIŠIĆ, KRASANKA, 2022.

15 Župni dvor u Selima, shema konstruktivnih oštećenja južnog pročelja (crtala: M. Vujasinović, Intrados projekt d.o.o., 2021.)

Parish house in Sela, scheme of structural damage to the southern façade (drawings: M. Vujasinović, Intrados projekt d.o.o. (Llc), 2021)

mijenjana, rađena od crnogorice, a stolarija sačuvanih vrata je u pravilu izvorna, od hrastovine. U najstarijem sloju ličena je smeđe, odnosno zaštićena lanenim uljem. Sačuvani su velikim dijelom i povijesni okovi. Na cijelom su katu početkom 20. stoljeća umjesto baroknih drvenih grednika postavljeni novi stropovi, formirani daskama učvršćenim na grede i s ožbukanim podgledom ojačanim trstikom te višekratno ličeni. Naliči su u pravilu vapneni, jednobojni, u najstarijim slojevima svijetli, toplo bijeli, a recentnije i s jednostavnim šablonskim ukrasom. Sondirano je i ranije obojenje zidova, te je laboratorijskim ispitivanjima potvrđena stratigrafija obojenja i određen sastav žbuka. I podovi su mijenjani, dokumentiran je jedino stariji hrastov parket u jugozapadnoj prostoriji kata, a ispod broskog poda u jugoistočnoj prostoriji pronađene su ručno tesane drvene daske s kovanim čavlima.

Istraživanja na pročeljima ustvrdila su elemente prema kojima je izvedena obnova krajem 1980-ih godina.⁶³ Povijesne su žbuke pritom u najvećoj mjeri uklonjene, izveden je sasvim novi razdjelni vijenac između prizemlja i kata, a, prema rezultatima istraživanja prije obnove, rekonstruirani su žbukani okviri prozora. U građi slijepog prozora prizemlja zapadnog pročelja utvrđeno je da je i prije toga bio zazidan i manjeg formata. Također je utvrđeno naknadno zazidanje sjevernog prozora u prizemlju istočnog pročelja. Na južnom pročelju prozorski su otvori prezentirani bez okvira. Utvrđeno je da je plitki rizaliti istak i na tom pročelju izvorni, iako su otvori rizalita mijenjani, nejednakih oblika i neujednačenog rasporeda. Zidana ograda uz župni dvor formirana je naknadno.

Crkva sv. Marije Magdalene teško je stradala u potresu (sl. 13-15), bez obzira na spomenutu činjenicu da je njezina

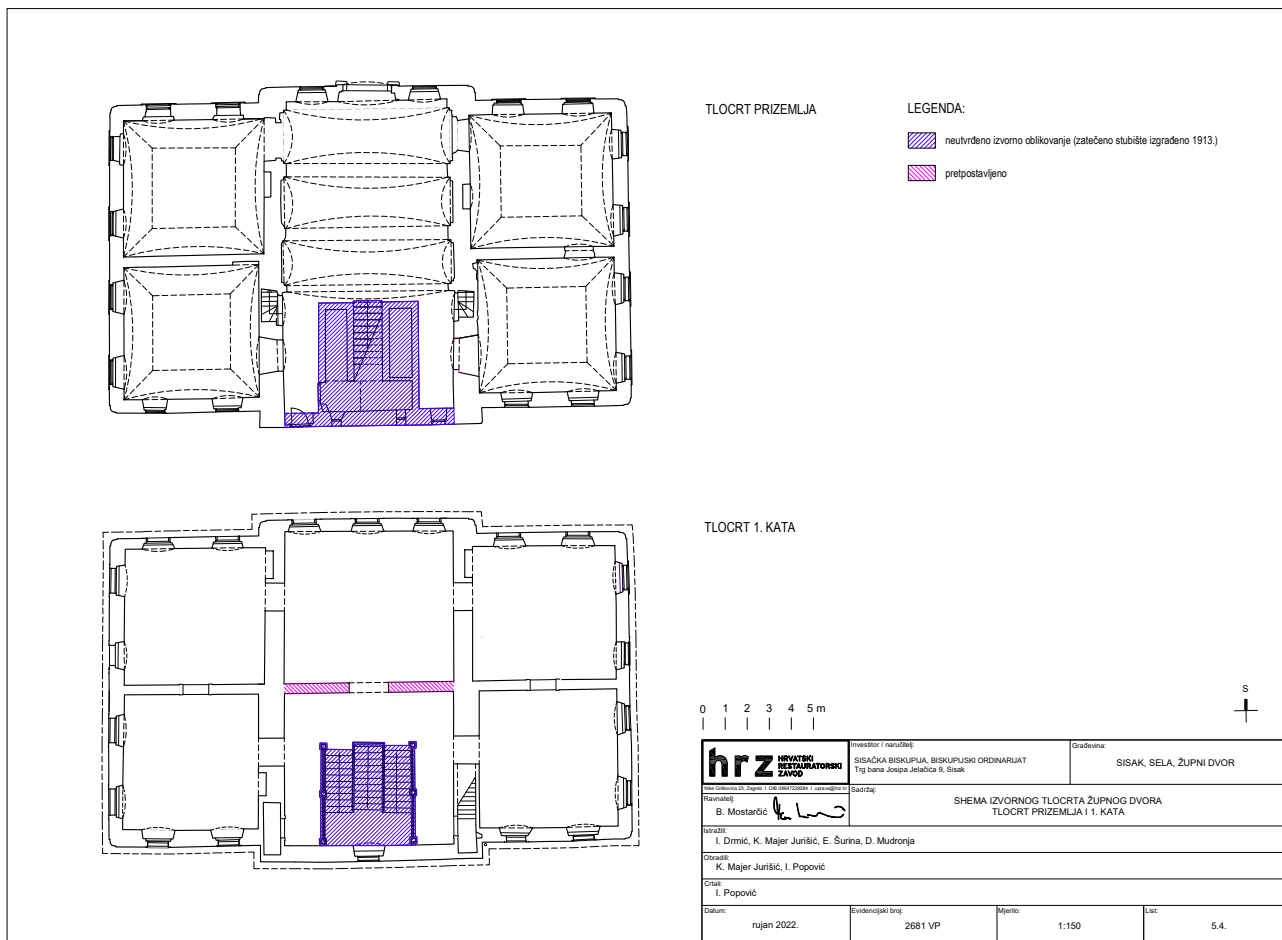
obnova dovršena recentno, 2004. godine. Konzervatorsko-restauratorska istraživanja proveden nakon potresa⁶⁴ bila su stoga usmjerena na prijedlog i moguća ograničenja nužne konstruktivne sanacije te su, s obzirom da je crkva prethodno temeljito obnovljena, provedena u okviru mogućih okolnosti. Budući da se konzervatorski zahvati na crkvi u kontinuitetu odvijaju od druge polovine 20. stoljeća, načelna je prezentacija već prethodno bila usuglašena.⁶⁵ Pritom su dokinuti pojedini povijesni slojevi i prezentirani oni izvorni, kao najvrjedniji, a naknadna uređenja unutrašnjosti i vanjštine su prezentirana mjestimično ili su posve izostavljena. Stoga su i ovom prilikom obavljena istraživanja mogla u najvećoj mjeri potvrditi ili provjeriti opseg prethodnih intervencija. Ipak, po prvi je puta izrađen detaljni povijesni pregled svih zbivanja s crkvom od njezine izgradnje do danas, kao i pregled svih konzervatorskih zahvata. Dana je analiza postojećeg stanja uz prateću fotografsku i arhitektonsku dokumentaciju. Sondirane su sve dostupne površine u cilju određivanja očuvane stratigrafije naliča i žbuka te utvrđivanja građe, analiziran je zidni oslik, kako onaj barokni, tako i onaj iz 19. stoljeća, uz prikaz stanja nakon rekonstrukcija i restauracije te oštećenja uzorkovana potresom, predstavljen je crkveni inventar umjetničkoga i vrsnoga obrtničkog oblikovanja, pregledana i opisana oprema (stolarija, klesani kameni elementi, podne obloge, dekorativni elementi, metalni elementi) te obavljena laboratorijska ispitivanja.

Prema povijesnim fotografijama, vidljivo je da je crkva

⁶⁴ HRZ – IDO, MAJER JURIŠIĆ, KRASANKA; BOTICA, DUBRAVKA, NESTIĆ, JASMINA, 2022.

⁶⁵ Prema dokumentaciji korištenoj pri obnovi koju je vodio RZH od 1970-ih, a i kasnije, vidljivo je da su pojedini dijelovi bili istraživani te je prezentacija određena temeljem prikupljenih rezultata, no nije sačuvan konzervatorski elaborat. Iznimku čini sačuvana detaljna dokumentacija istraživanja i obnove zidnog oslika i dijela inventara koju je izradio Neven Kralj, a koja uz fotografije sadrži i opis provedenih radova. Usporedi: HRZ – IDO; MKM – KO ZG; Arhiv župe Sela, KRALJ, NEVEN, 1996., 1998.

⁶³ Sačuvana je projektna dokumentacija, vidi: HRZ – IDO, arhiv RZH.

16 Župni dvor u Selima, pretpostavljeni izvorni tlocrt prizemlja i kata (crtala: I. Popović, (dokumentacija HRZ, 2022.)

Parish house in Sela, the assumed original floor plan of the ground floor and first floor (drawings: I. Popović, (Croatian Conservation Institute documentation, 2022)

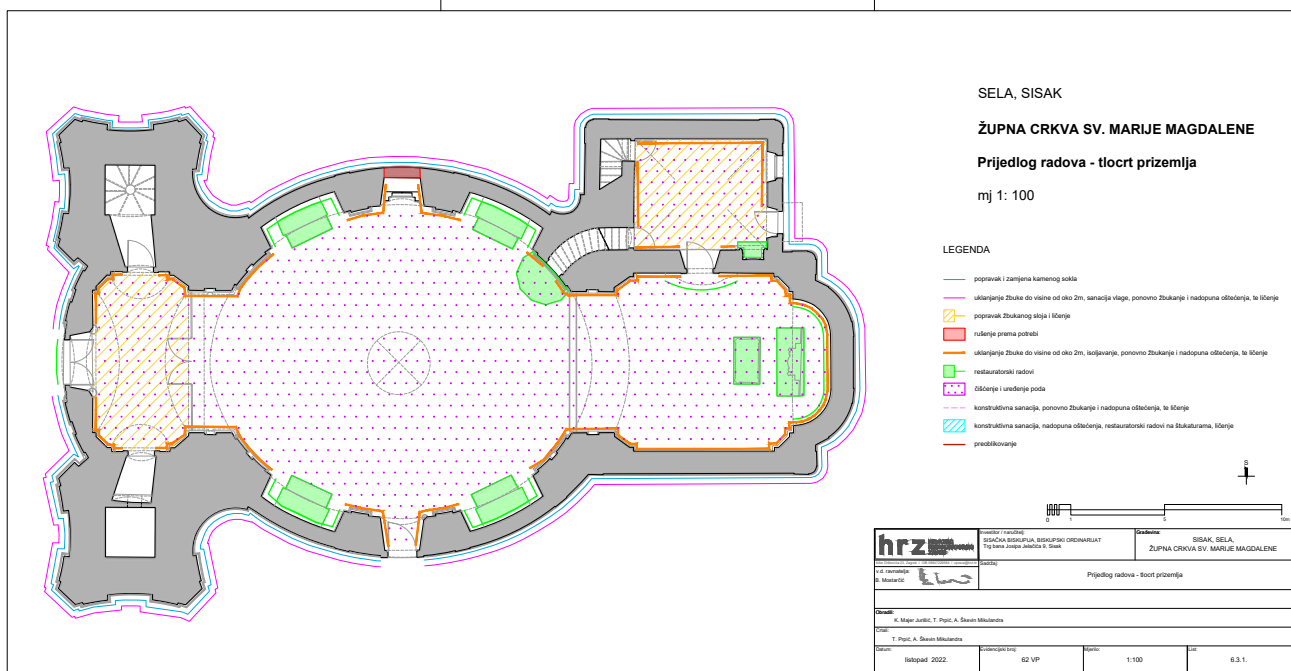
sv. Marije Magdalene sredinom 20. stoljeća još uvijek imala historicističku dekoraciju pročelja s ugaonim pravokutnim dekoracijama i rustičnije obrađenim zidnim plohama. Klesani okviri prozora i vrata bili su plitko istaknuti, te kao i danas, nadvišeni žbukanim nadstrešnicama. Medaljoni na zabatu središnjeg dijela glavnog pročelja nisu imali oslike niti druge dekoracije. Prozori na lađi imali su svjetlije žbukane okvire, dok su oni u zoni kupole bili zazidani.

Cijelo je pročelje, i crkve i sakristije, obnovljeno u periodu od 1967. do 1992. godine i u takvom je obliku, izuzev naknadnog ličenja, u pravilu dočekalo potres 2020. godine. U obnovi su umjesto vapnenih korišteni suvremeni materijali u više vrlo čvrstih slojeva, a u donjim je zonama zidova opeka zaštićena od vlage. Popravci klesanih kamenih elemenata rađeni su također smjesom na bazi cementa, kao i profilirani oblikovni arhitektonski elementi raščlambe pročelja. Tako su i pri obnovi zvonika u unutrašnjosti postavljene nove drvene stube i sve je prežbukano produžnom žbukom, a ista je korištena i za popravke na pročeljima.

Uređenje unutrašnjosti i vanjštine također su bili rezultat konzervatorsko-restauratorskih i građevinskih radova izvedenih krajem 20. i na početku ovog stoljeća. Prezentiran je u

pravilu izgled najstarijeg, izvornog baroknog sloja i u arhitekturi (iako se nije dosljedno primijenio i sastav povijesne vapnene žbuke i vapnenih naliča),⁶⁶ uključujući i zidni oslik, i na sačuvanom inventaru. Uređenje 19. stoljeća u velikoj je mjeri dokinuto te je prezentirano samo fragmentarno – zidnim slikama na bočnim zidovima lađe, sačuvanim dijelom jednog od polikromiranih oltara te natpisom na pjevalištu. Naknadne intervencije (provođenje instalacija, nova žbukanja donjih zona, rekonstrukcija uništenih dijelova profilacija i ostali popravci) izvedene su produžnom žbukom i bojane akrilnim bijelim naličem, a na tom su recentnom sloju naslikani i posvetni križevi. U pravilu su popravci arhitektonskih elemenata izvedeni korektno, izuzev kapitela na pjevalištu

⁶⁶ Sondiranjem je utvrđeno da je stariji vapneni sloj žbuke višekратно ličen bijelim vapnenim naličima. Tople je žučkastosmede boje, s riječnim zaobljenim agregatom. Sačuvan je u pravilu iznad dva metra visine, te samo mjestimično i niže. Primjerice, ispod luka pjevališta taj stariji vapneni žbukani sloj pronađen je na bazi sjevernog pilastra, s time da je utvrđeno i njegovo dvobojno obojenje: tijelo pilastra bilo je bijelo, a početak profilacije baze ima crnu vapnenu traku. Crno je u najstarijem sloju bio bojan i klesani kameni okvir vrata iz svetišta u sakristiju. Moglo bi se zaključiti kako je u najstarijem, baroknom sloju crkva uz zidni oslik u svetištu i bočnim kapelama lađe, te u lanterni, na ogradi pjevališta i empori, bila ličena bijelo s tamnim, odnosno crno naglašenim profiliranim elementima.

17 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, prijedlog radova – tlocrt prizemlja (crtali: T. Prpić, A. Škevin Mikulandra, dokumentacija HRZ, 2022.)
Church of St. Mary Magdalene in Sela, proposal for works – floor plan of the ground floor (drawings: T. Prpić, A. Škevin Mikulandra, Croatian Conservation Institute documentation, 2022)

koje je svakako nužno preoblikovati prema sačuvanom izvorniku. Na pod crkve su postavljene nove mramorne ploče, nakon uvođenja podnog grijanja, ili pak ploče od ugljačanog kamena. U sakristiji je također prezentirano najstarije uređenje, obnovljen je sakristijski ormar, no potrebno je još svakako izvesti restauratorske radova na baroknom kamenom zidnom umivaoniku i maloj metalnoj škropionici.

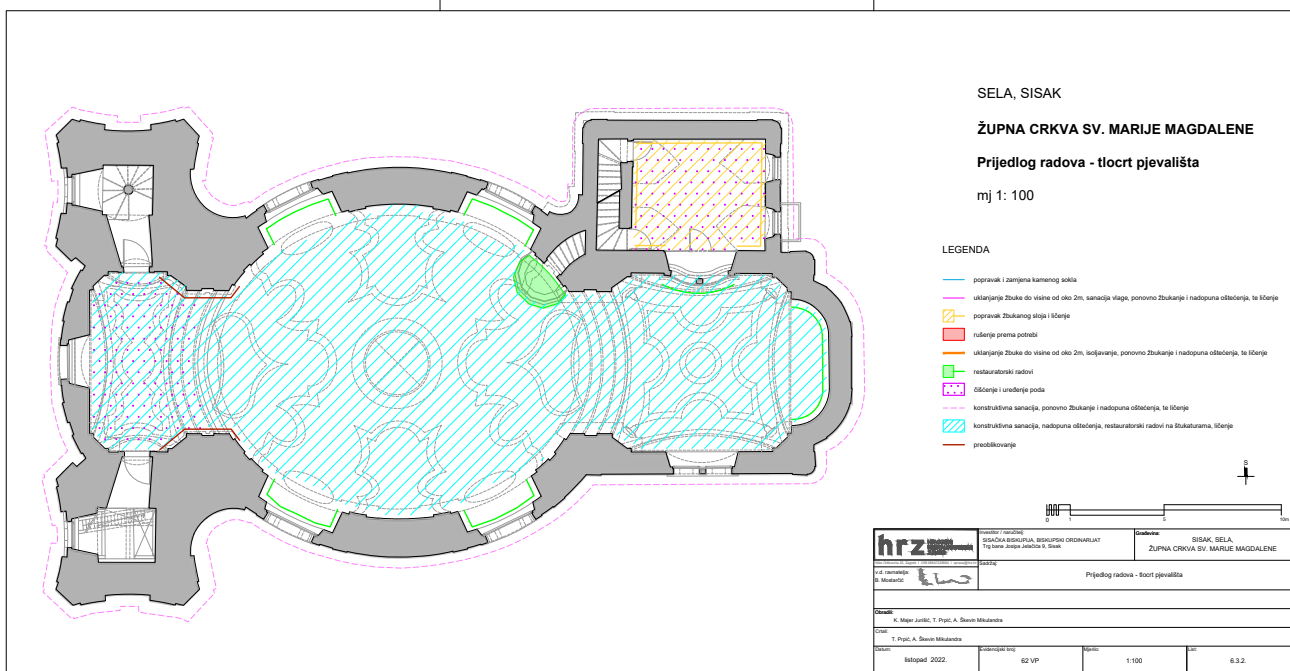
PROJEKTNJA DOKUMENTACIJA OBNOVE ŽUPNOG KOMPLEKSA

Rezultatima provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja iz 2022. godine utvrđeno je da je barokna faza gradnje župnog dvora bila ujedno i arhitektonski najkvalitetnija (sl. 16). Stoga njezine elemente valja i nadalje očuvati, pokušavajući zadržati prepoznatljivost baroknog rješenja ladanjskog stanovanja kontinentalne Hrvatske. Prijedlogom prezentacije župnog dvora u Selima željelo se naglasiti njegovo oblikovanje iz vremena gradnje, odnosno s elementima oblikovanja iz 18. stoljeća, uz zadržavanje preinaka, poput betonskog stubišta, koje nije moguće vratiti u prethodno stanje, ili pak uzdužnog hodnika na katu koji je smanjio izvorni format prostorija. U unutrašnjosti se svakako želi zadržati povijesna stolarija i okov, obojenja iz vremena gradnje, drvene podove reprezentativnih prostorija, zidane svodove u prizemlju s plitkim profilacijama, a potrebno je izvesti

i rekonstrukciju drvenih grednika na katu i uspostaviti hodnu plohu prizemlja zaključenu opekama. Vanjštinu je planirano obnoviti prema prethodnom projektu, uz korekcije materijala (korištenje suvremenih žbuka i naliča na bazi vapna, primjerenih povijesnim građevinama) te potrebna preoblikovanja prozorskih otvora u prizemlju i na katu prema rezultatima istraživanja. Vratit će se i izvorna kosina krova, s povijesnim pokrovom. No, prije početka radova projektnom dokumentacijom se željelo iznaći rješenje i za problem prodora vode u prizemlju te osmisliti prikladnu opremu i instalacije prema potrebama nove funkcije župnog dvora kao privremene čuvaonice umjetnina s područja Sisačke biskupije.⁶⁷

Za crkvu sv. Marije Magdalene, s obzirom na nedavno dovršenu cjelovitu obnovu koja je izvedena u cilju prezentacije njezine najkvalitetnije građevinske faze, odnosno vremena izgradnje, kao i djelomične prezentacije valoriziranih elemenata pojedinih naknadnih faza uređenja,

⁶⁷ HRZ – IDO, *Idejni i glavni projekt Rekonstrukcije, adaptacije i opremanja prostora za potrebe privremene čuvaonice, Župni dvor, Sela, Sisak, Zagreb 2023. godine*. Glavni projektant: Ana Škevin Mikulandra. Cjeloviti projekt uz projekt arhitekture (Ana Škevin Mikulandra, Hrvatski restauratorski zavod), uključuje i građevinski projekt (Martina Vujasinović, Intrados projekt d.o.o., Zagreb) te elektrotehnički (Elektroflumen d.o.o., Zagreb) i strojarski (Crna tinta d.o.o., Zagreb) projekt, kao i projekt instalacije vodovoda, odvodnje i hidrantske mreže (I.B.R. inženjering Crnković, d.o.o, Zagreb), projekt automatskih sustava za gašenje požara (Apin projekt d.o.o., Zagreb), projekt sustava tehničke zaštite (Leadtech d.o.o., Zagreb), projekt fizike zgrade (Tloris d.o.o., Zagreb) i prikaz mjera zaštite od požara (Projektalni ured Kanceljak Marelić, d.o.o., Zagreb).

18 Crkva sv. Marije Magdalene u Selima, prijedlog radova – tlocrt pjevališta. (crtali: T. Prpić, A. Škevin Mikulandra, dokumentacija HRZ, 2022.)

Church of St. Mary Magdalene in Sela, proposal for works – floor plan of the choir. (drawings: T. Prpić, A. Škevin Mikulandra, Croatian Conservation Institute documentation, 2022)

projekt buduće obnove usmjeren je na uspostavljanje izgleda prije potresa (sl. 17, 18). Posljednjih nekoliko desetljeće radovi su vođeni uz stručni konzervatorski nadzor te je o problemima prezentacije više puta raspravljano, a odluke su donošene komisijski.⁶⁸ Smatrano je da je stanje crkve prije potresa u prosincu 2020. bilo dobro, izuzev opetovanih problema s vlagom. Stoga se i nadalje predlaže zadržati prethodno određenu prezentaciju, uz minimalne korekcije.⁶⁹ Također, najvažnije je prije svega provesti radove učvršćivanja nosive konstrukcije kako bi se osigurala stabilnost građevne strukture. Statička sanacija predviđena je u cijelosti do maksimalne razine koju zahtijevaju važeći tehnički propisi a da svojstvo kulturnog dobra građevine ne bude ugroženo ili narušeno. Tako je predviđeno provesti nužne intervencije bez da se dokida zatečeno stanje, niti da se unose neka vidljiva ili nametljiva rješenja. Uz to, nužno je otkloniti i problem

vlaženja zidova crkve (rekonstrukcija drenažnog sustava i niveliranje okolnog prostora radi pospješivanja odvodnje oborinskih voda i injektiranje zidova za rješavanje kapilarne vlage). Po dovršetku radova konstruktivne obnove planirani su i restauratorski radovi na zidnom osliku, štukaturama (koje će dijelom trebati rekonstruirati zbog radova na svodovima), drvenom inventaru i slikama te stolariji. Smjernice, prema kojima je rađena projektna dokumentacija, uključuju tako prijedloge kojima bi se crkva u pravilu vratila u stanje prije nego što je bila oštećena u potresu, uz neka poboljšanja koja se odnose i na arhitekturu i na inventar.

Prikazani slijed zbivanja, od utvrđivanja razine oštećenja, provođenja hitnih mjera i nakon toga istražnih konzervatorsko-restauratorskih radova (s ciljem prepoznavanja elemenata oblikovanja pojedine građevinske faze i valorizacije) pa do izrade projektne dokumentacije, mogući je pokazatelj nužnosti uobičajene konzervatorske metodologije i potrebnih aktivnosti u sličnim situacijama kada su uvjeti provođenja otežani. No, važnost buduće obnove župnog kompleksa u Selima nije samo u uklanjanju šteta od potresa, koje su doista uvelike narušile stanje i dvora i crkve, već i u čuvanju prepoznatih vrijednosti tog kulturnog dobra, iznimno važnog i za crkvenu, arhitektonsku i umjetničku povijest ne samo tog kraja već i hrvatske barokne graditeljske baštine.

⁶⁸ MKM – KO ZG. Detaljnije u: HRZ – IDO, MAJER JURIŠIĆ, KRASANKA; BOTICA, DUBRAVKA, NESTIĆ, JASMINA, 2022.

⁶⁹ HRZ – IDO, *Idejni projekt cjelovite obnove konstrukcije*, Intrados projekt d.o.o., Zagreb 2022. i *Projekt cjelovite obnove konstrukcije crkve sv. Marije Magdalene u Selima kod Siska*, Zagreb 2023., glavni projektant: Martina Vujasinović, Intrados projekt d.o.o., Zagreb. Projektna dokumentacija uključuje: Građevinski projekt – projekt konstrukcije (Martina Vujasinović, Intrados projekt d.o.o., Zagreb), Arhitektonski projekt (Ana Škevin Mikulandra i suradnici: Alma Orčić Vukašin, Toma Prpić, Emilie Augustinović Jurić, Ema Babić i Mihaela Sladović, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb), Elektrotehnički projekt instalacija zaštite od udara munje (Mladen Rukavina, Elektroflumen d.o.o., Zagreb) i troškovnik (Intrados projekt d.o.o., Zagreb).

LITERATURA

- BARIĆ, ANTUN, *Sela kod Siska nekad i danas*, Sisak, 2002.
- BOTICA, DUBRAVKA, *Sakralna arhitektura Vrbovečkog arhiđakonnata od 17. do sredine 19. stoljeća*, magistarski rad, Filozofski fakultet, Zagreb, 2003.
- CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, Župna crkva sv. Marije Magdalene i župna kurija u Selima kod Siska, *Peristil: zbornik radova za povijest umjetnosti*, 10–11 (1967./1968.), 133-154.
- CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja, u: *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije: 1094 – 1994*, (ur. Tugomir Lukšić), katalog izložbe, Zagreb: Muzej Mimara, 1994.
- CVITANOVIĆ, ĐURĐICA, *Sakralna arhitektura baroknoga razdoblja. Gorički i Gorsko-dubički arhiđakonat*, Zagreb, 1985.
- HORVAT, ANĐELA, Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, u: A. Horvat, K. Prijatelj, R. Matejčić, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982.
- HORVAT-LEVAJ, KATARINA, *Barokna arhitektura*, Zagreb, 2015.
- KRČELIĆ, BALTAZAR ADAM, *Annuae ili historija 1748.-1767.*, Zagreb, 1952.
- LUKINOVIĆ, ANDRIJA (ur.), *Kanonske vizitacije Zagrebačke nadbiskupije. I. Gorski arhiđakonat, sv. 1., 1639.-1726.*, Zagreb, 2006.
- MEDER, JAGODA, *Orgulje u Hrvatskoj*, Zagreb, 1992.
- NESTIĆ, JASMINA, *Iluzionizirani oltari 18. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 2014.
- RAZUM, STJEPAN, Krčelićeva spomenica župe Sela kraj Siska. *Liber memorabilium parochiae Sellensis ad Sisciam, Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 3 (1999.), 361-437.

Abstract**CHURCH OF ST. MARY MAGDALENE AND THE PARISH HOUSE IN SELA: EMERGENCY PROTECTION AND STABILISATION MEASURES, CONSERVATION RESEARCH AND POST-EARTHQUAKE RENOVATION PROJECT**

In the devastating earthquake on 29 December 2020, the Baroque Church of St. Mary Magdalene and the parish house in Sela near Sisak incurred significant damage. Almost all the masonry structures suffered to a large extent, while in the tremors that followed, some parts were threatened with collapse. Therefore, immediately after the earthquake, emergency protection measures were designed and carried out with clearing and necessary supports, and due to the extremely bad condition, the second phase of emergency measures was carried out, which included structural stabilisation until complete renovation. The inventory was partially evacuated or protected *in situ*, after which the critical cracks were injected, additional tie-rods were installed, the separate

IZVORI

- Arhiv župe Sela, Spomenice I – III
- Arhiv župe Sela, dokumenti i fotografije o obnovi crkve s kraja 20. stoljeća
- Arhiv župe Sela
- KRALJ, NEVEN, *Restauracijsko-konzervatorska dokumentacija istraživanja oslikane unutrašnjosti i drvenog inventara župne crkve sv. Marije Magdalene. Sela kod Siska*, Rijeka 1996.; 1998.
- Hrvatski restauratorski zavod, Informacijsko-dokumentacijski odjel, Arhiv RZH
- Hrvatski restauratorski zavod, Informacijsko-dokumentacijski odjel
- MAJER JURJIŠIĆ, KRASANKA; BOTICA, DUBRAVKA, NESTIĆ, JASMINA, *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja župne crkve sv. Marije Magdalene u Selima kod Siska*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2022.
- MAJER JURJIŠIĆ, KRASANKA, *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja župnog dvora u Selima kod Siska*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb, 2022.
- Ministarstvo kulture i medija – Fototeka kulturne baštine
- Ministarstvo kulture i medija – Konzervatorski odjel u Zagrebu
- Ministarstvo kulture i medija – Konzervatorski odjel u Sisku
- Ministarstvo kulture i medija – Središnja dokumentacija kulturne baštine
- Nadbiskupijski arhiv Zagreb (NAZg), kanonske vizitacije Sisačka biskupija – Ured za kulturu
- INTERNETSKI IZVORI**
- <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-4395> (25. 9. 2022.)

walls of the parish house were anchored, and the large cracks in the church and bell tower were covered with carbon tapes. All stabilisation measures were designed as permanent solutions and as part of the final structural rehabilitation.

Detailed conservation-restoration research was carried out separately, offering new data on the history of the construction and furnishing of this valuable parish complex, built in the second half of the 18th century, as well as the valorisation of conservation-restoration works undertaken from the 1960s until 2004. The defined guidelines proposed a complete renovation of both the parish house and the church, and demanding works are ahead according to the prepared project documentation.